

FIKH I UMJETNOST

Početak razumijevanja i otklanjanja sukoba

Mnogi muslimani su u nedoumici između fikha i umjetnosti. Neki smatraju da nema nikakve veze između fikha i umjetnosti i da je svako povezivanje njih spajanje kontradiktornosti. Fikh je posao konzervativnih šejhova koji se drže teksta i ne odvajaju se od njega. Oni žive u minulim stoljećima i oni su utonuli u žute spise. Źele od nas da živimo u pustinji, da jašemo devu i da koristimo sablju u vremenu interkontinentalnih raketa. Pa šta će ovima umjetnost? Kako da ovi prosuđuju u nečemu, a nisu ništa čuli i ne znaju ništa o tome?

Njihov ulazak na ovo poprište i ovaj mejdan samo ih zbunjuje. Treba kazati da umjetnost pripada umjetnicima, poezija pjesnicima. Treba razbiti predrasude i ostaviti da kreativci pronalaze i da nam režiraju umjetnička djela a da se ne gleda ko će šta reći, niti se treba bojati nekoga ko uspije napraviti neko umjetničko djelo. Dovoljno je ovim fakihima da razmišljaju o vrstama vode i propisima vezanim za pojavljivanje krvi (*hajza*) kod žena a ne o krvi koja se proljeva kod većine muslimana na istoku i zapadu. Naš postupak prema njima je pun velikodušnosti i tražimo od njih da nam daju fetve vezane za namaz, zekat, hadž i to u slučaju ako nam je potrebno nešto u tom pogledu.

¹ Rukovodilac postdiplomskih studija i naučnog istraživanja pri državnom Islamskom humanističkom univerzitetu u Maleziji i profesor na Fakultetu Šerijata i prava.

Ovo je mišljenje ljudi čiji se glas čuje i mišljenje uvažava. Oni sebe smatraju najprečim, a kada govore, svako treba da ih sluša. Oni pune sredstva informiranja svojim pričama i tako upućuju svoje strelice protivnicima. Nisu oni sami u tome, već s njima učestvuju neki političari, ekonomisti, sociolozi i drugi. Kažu: nema vjere u politici, i nema politike u vjeri. Nema vjere u umjetnosti, ekonomiji i u društvu općenito.

Druga grupa nije sjedila skrštenih ruku. Sukobili su se s njima po principu oko za oko – zub za zub, i zbog nanesenih rana treba izvršiti odmazdu. Pa su okrivili sve i svakog, ne praveći razliku između dobra i zla. Muzika je haram, pjesma je haram, pisanje romana je laž, gluma je haram. Islam je čist od svih vrsta umjetnosti. Proklet je svako ko slika ljude i predmete. Muslimani ne smiju da se upuštaju u ove besposlice niti da stoje iza ovih besmislica. To su njihovi stavovi.

Koračanje usred minskog polja

S obzirom na to, istraživač u pitanju umjetnosti treba da korača po minskom polju i ne smije da poklekne pod utjecajem sekularista, koji žele da islam ograniče na pitanje vode, a niti da poklekne od onih koji pretjeruju u pojmovima haram i halal i gdje kažu ovo je islam, pa ko hoće neka vjeruje, a ko hoće neka ne vjeruje: djela su kod njih ili haram ili halal, trećeg nema. Otuda je obaveza na nama da definiramo pojam fikha i pojam umjetnosti. Kakva je veza između njih i koje su to norme na osnovu kojih donosimo zaključke?

Fikh u terminologiji fakiha znači poznavanje propisa na osnovu detaljno razrađenih dokaza. To su djela onih koji spadaju u *efalu-l-mukelefin*, to jest za punoljetne osobe, bilo da se radi iz oblasti obredoslovlja, međuljudskih odnosa ili propisa vezanih za porodicu, ili iz oblasti obligacionog prava, kao i međunarodnih odnosa za mirnodopsko i ratno stanje.

A umjetnost je izražavajući pokušaj koji ima za cilj da prenese ljudske emocije. Ovaj izražajni pokušaj se prenosi na riječi i djela. Riječi i djela trebaju da budu na dispoziciji fikhskim propisima, gdje će presuditi jedan od pet vrsta propisa (halal, mendub, mubah, mekruh i haram).

Mi se ovdje obraćamo muslimanu koji vjeruje u sveobuhvatnost islama i koji vjeruje da je islam taj koji uređuje život čovjeka u kupoprodaji, u ratu, miru, radosti i tuzi. Ali, islam je taj koji uređuje i umjetnost i čini da bude vrhunska te da odigra svoju ulogu u životu. On ima utjecaj na politiku, ekonomiju i društvo. Umjetnost je u potpunoj harmoniji sa osnovnim principima vjere sa kojima je došao islam.

Dr. Jusuf el-Kardavi u djelu *Ibadet u islamu* kaže: “Općenitost islama u ibadetu odražava se na čovjeka gdje on to osjeća u svojoj duši kao što to primjećuje kod drugih. On plodove islama svugdje primjećuje, ali najviše na dva polja:

1. islam unosi u čovjekov život karakter koji dolazi od Boga. Čovjek stalno ima na umu da je on pokorni rob Božiji. A to ga podstiče da se još više približava Allahu čineći dobra djela. Čovjek postaje produktivan u društvu i on svoju misiju izvršava savjesno i potpuno.
2. islam daje čovjeku jedinstvo, pravac i cilj tokom cijelog života. Sve što on radi usmjereno je da zadovolji Gospodara. On je Njemu usmjeren svim svojim postupcima, i vjerskim i ovosvjetskim. Čovjek ne osjeća sukob, paralelizam niti podvojenost – ni u ličnosti ni u svome životu.”

Smatram da nema suprotstavljanja između ispravnog razumijevanja fikha i prave i čiste umjetnosti. Oboje imaju isti izvor, ali se procjep širi između onoga što neki ljudi nazivaju fikhom i onoga što drugi nazivaju umjetnošću. Međutim niti je to prvo pravi fikh niti je to drugo prava umjetnost.

Istraživač u ovoj oblasti treba da se okiti znanstvenom metodom, a ne da pametuje i ljude savjetuje. Njegova uloga jeste da spominje različita mišljenja koncizno i jasno. Mišljenje i dokaze svake grupe treba da iznese objektivno i nepristrasno, zatim da preferira jedan stav ako je kompetentan za tu oblast. Nakon toga će ostaviti ljudima da shodno vremenu i prostoru izaberu ono što im odgovara. Ljudi se neće složiti oko jedne stvari ako je Allah htio da se u tome razilaze. Važnije od razilaženja je da se ljudi okite lijepim edebom i bontonom razilaženja shodno islamskim pravilima.

Mi ne možemo riješiti ovo kroz jedan članak. Zato ćemo samo naznačiti osnove na kojima se može razmišljati na ovu temu kroz problematiziranje nekih tema koje smatramo da su veoma važne.

Stav islama naspram umjetnosti možemo ukratko navesti kroz pet tema, za koje ne tvrdimo da su samo one umjetnost. To su najistaknutija pitanja koja zahtijevaju naučnu raspravu. Ovo su sljedeće teme:

1. pjesma i muzika,
2. kino, pozorište i televizija,
3. slikanje i fotografiranje,
4. poezija, umjetnost i književnost,
5. klesanje i vajarstvo.

Pjesma i muzika

Pjesma i muzika je područje razilaženja među savremenim fakihima. Neki od njih zabranjuju pjesmu, posebno onu koju prati muzika. Ovdje se misli na muziku bez obzira o kojoj vrsti muzike je riječ. Drugi to pak dozvoljavaju uz određene norme i pravila. Ono što možemo prigovoriti objema grupama jeste što većina njih spominju dokaze koji zabranjuju muziku, a ne spominju dokaze koji bi išli u prilog tome da se smatra dozvoljenom. Međutim, tako nije postupio čuveni učenjak dr. Jusuf el-Kardavi. On u svojoj knjizi o pjesmi i muzici detaljno objašnjava ovo pitanje na više od dvije stotine stranica. Njegov zaključak je da je slušanje pjesama i muzike dozvoljeno pod određenim uvjetima, od kojih se jedni odnose na onoga ko sluša, drugi na onoga ko pjeva i okruženje u kojem pjeva, a treći na sadržaj pjesme. Ako se ti uvjeti ispune, onda je slušanje pjesama i muzike dozvoljeno, a ako se ne ispune, ili ako nedostaju neki od tih uvjeta, onda vrijedi drugi propis.

Prema mome mišljenju, propis o muzici i pjesmi može biti jedan od pet vrsta propisa. Može se desiti da muzika bude i vadžib – ako potiče na vrijednosti koje islam nastoji usaditi u ljudske duše, ili potiče na džihad ili na rad na Allahovom putu, jer je poznato pravilo da ono bez čega se ne može izvršiti obaveza i samo postaje obaveznim. Zatim, propis o muzici može biti *mendub* (pohvalno), *mubah* (dozvoljeno), *mekruh* (pokuđeno)

ili *haram* (zabranjeno) – shodno ispunjavanju ili neispunjavanju spomenutih uvjeta.

Ipak postoji potreba da se ta tema istraži do u detalje, kao npr.: pod kojim uvjetima može pjevati ženska osoba, zatim zajedničko pjevanje ili slušanje muzike od strane muškaraca i žena, zatim preuzimanje tuđih melodija – da li se to smatra krađom itd. Sve to je pred istraživačima, ako želimo da dođemo do plemenite muzike, kojom ćemo se razlikovati od drugih i kojom ćemo se koristiti.

Kino i pozorište

Drugo pitanje koje se nameće je kino, pozorište i televizija. Neophodno je da bude ispravan metod u razumijevanju ovog pitanja. Sve ovo su sredstva, a u šerijatskom pravu propisi o sredstvima donose se shodno njihovim ciljevima (intencije Šerijata). Tako da sve što u krajnjoj mjeri vodi ka haramu, to je haram, a sve što vodi dozvoljenom to je dozvoljeno.

Islam ne tretira kino, pozorište i televiziju kao nešto što je neprijateljsko, niti ima načelan stav suprotstavljen tome. Islam gleda šta te vrste umjetnosti nude ljudima, a zatim ih mjeri prema islamskim vrijednostima i propisima.

Ne možemo zagnjuriti glave u pijesak i zanemariti ova važna sredstva kojima su ovladali drugi, gdje su istinu prikazali kao laž, a laž kao istinu. Na nama je obaveza da ih upotrijebimo u cilju pravde i istine u koju vjerujemo.

Pitanja koja su periferna i dalje će ostati za raspravu među ulemom i to ne smeta sve dok smo ujedinjeni oko temelja i principa. Ne smeta ako se razilazimo oko sporednih stvari, gdje se ne moraju svi ljudi složiti oko toga.

Slikanje i fotografiranje

Pravilo u ophođenju sa ovom temom jeste da je haram sve što vodi ka skrnavljenju vjere i onome što je zabranjeno. Tu se misli na slikanje i fotografiranje (snimanje) koje vodi stranputici, gdje se izdvajaju ogromna

novčana sredstva ili se prave kipovi određenih silnika iz džepova običnih ljudi. Oni nemaju obzira u prioritetima Šerijata. Šerijat daje prednost stvarnim obavezama, zatim potrebama, a nakon toga mubah-stvarima u namjeri da očuva vjeru, život, potomstvo, razum i imetak.

U vezi s pitanjem fotografiranja i snimanja kamerom, uzimaju se u obzir opća pravila, gdje nije dozvoljeno da se snimaju avreti (dijelovi tijela koji se ne smiju vidjeti) kod muškarca ili žene, ili da se uzimaju slike za jeftine ciljeve čineći nered na zemlji i sve ostalo što je zabranjeno. Ne mislim da je pitanje snimanja (slikanja) u ovom vremenu nešto oko čega se ulema razilazi. Mnogi koji su zabranjivali slikanje i snimanje u svakom smislu, smatrali su da je to dozvoljeno samo u nuždi, a sada su često prisutni na televiziji putem satelitskih programa. Ako je poslije ovog zabranjeno snimanje i slikanje onda koristimo dvostruka mjerila.

Pjesništvo i književnost

Islam nije zabranio poeziju i književnost u svim oblicima i vrstama. Poslanik je slušao poeziju i podsticao na nju. Muslimani su pisali poeziju u vrijeme pravednih halifa, koja je tretirala pitanja u društvu gdje su muslimani podsticani na vrijednosti i na džihad na Allahovom putu.

Međutim poeziju koja promovira glupost i nemoral, kao i priče koje zadiru u svete stvari u namjeri da šire nemoral, islam zabranjuje i odbacuje. A što se tiče pitanja poezije radi same poezije ili bilo koje umjetnosti radi same sebe, u namjeri da se oslobode od svih moralnih vrijednosti, ja ne mislim da to ima mogućnost da egzistira, osim u glavama nekih koji su se potpuno pozapadnjačili i kao takvi nemaju utjecaj ni nad kim osim nad onima koji su slični njima.

Klesanje i vajarstvo

Ovo je peto pitanje u intenciji Šerijata, gdje je dokinut širk u svim oblicima kao i sve ono što dovodi do širka. Zbog toga su zabranjeni kipovi kojima su se klanjali i obožavali ih umjesto Allaha. Poslanik je porušio sve kipove koji su bili u blizini Kabe. Zabrana je ostala preovlađujući stav u

tradiciji fikha, ali neki teoretičari smatraju da je zabrana bila zbog obožavanja kipova, a ljudi su bili još pod utjecajem širka i nevjerstva, što danas nije slučaj, posebno u muslimanskim zemljama.

I dalje je većina islamskih učenjaka pri prvom stavu, tj. da je sve zabranjeno što ima određeni lik, posebno ako se za to izdvajaju velika sredstva, kao, npr., da se tiranin promoviše iako nije ništa učinio za islam i ljudski rod.

U svakom slučaju unatoč svemu što je napisano o tome, treba se i dalje ozbiljno pozabaviti ovim pitanjem i nastaviti tamo gdje su drugi stali: uzeti fikhska pitanja uzduž i poprijeko, bez ograničenja na jedan mezheb. Zatim preispitivati dokaze sa kojima su raspolagali oni koji su donosili fetve prije nas. Nalazimo da su neki koristili dokaze koji su se zasnivali na pretpostavkama a ne na čvrstim i neoborivim dokazima. Tako je, npr., bilo slučajeva da je hadis bio slab, ali je postao poznat u knjigama, ljudi su ga prenosili a da prethodno nisu istražili niz prenosilaca i njegovo značenje.

U toku tog istraživanja moramo biti svjesni sljedećih šerijatskih pravila:

- u osnovi se smatra nešto dozvoljenim, osim ako postoji kategorički dokaz da je zabranjeno,
- propisi o sredstvima se vežu za propise o ciljevima, te ono bez čega se neki vadžib ne može izvršiti i samo postaje vadžibom,
- zabraniti dozvoljeno i dozvoliti zabranjeno su dvije strane iste novčanice,
- pretjerivanje u dozvoljenom bez mjere može voditi haramu,
- nema osuđivanja u onom u čemu se ulema razišla,
- fetve se mijenjaju shodno vremenu, prostoru, ljudima i stanjima,
- propisi su vezani za dokaze i svrhu.

Slijedeći ove propise i tekstove na kojima su zasnovani, uz intencije Šerijata, pazeći na prioritete, mislimo da ćemo ponuditi nešto što će biti najbliže istini, ako Bog da.

(Preveo: Mehmed KUDIĆ)